

KAMILA JAKUBCZAK-KRAWCZYŃSKA*

Akademia Piotrkowska w Piotrkowie Trybunalskim

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W ZAPEWNIANIU

BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO W POLSCE

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN ENSURING SOCIAL SECURITY IN POLAND

ABSTRAKT: Państwo, jako instytucja, jest zawsze głównym gwarantem każdego rodzaju bezpieczeństwa, ale to społeczeństwo jest podstawowym podmiotem i przedmiotem wszelkich przyjmowanych rozwiązań instytucjonalnych. Ciągła interakcja między państwem a jego obywatelami jest warunkiem sine qua non bezpiecznego funkcjonowania każdego systemu demokratycznego. Priorytetową rolą tegoż jest ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi oraz gwarancja realizacji ich potrzeb i aspiracji życiowych oraz rozwoju. Należy do niej także budowanie postaw społecznej aktywności i zaangażowania w tworzenie warunków bezpiecznej egzystencji, zarówno jednostek, jak i całych grup społecznych. Szczególną strukturą, w ramach której jednostki uczą się kreatywności i nabywają umiejętności zaspokajania potrzeb i realizowania interesów, nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale również wspólnotowym, jest społeczeństwo obywatelskie. Jest to wspólnota osób, które wykorzystują swój osobisty kapitał (intelektualny, ekonomiczny, społeczny) w celu zaspokajania zbiorowych interesów i budowania wspólnego dobra. Wspólnotowość społeczna urzeczywistnia się najwyraźniej w powoływaniu do życia organizacji pozarządowych, czyli zrzeczeń ludzi dobrowolnie działających w imię realizacji interesu publicznego. Praktyczny wymiar działalności organizacji poza-rządowych sprowadza się przede wszystkim do świadczenia usług, których ani państwo, ani rynek nie są w stanie lub nie chcą realizować. Trzeci sektor stanowi zatem istotny element zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa, także społecznego. Celem artykułu jest zdiagnozowanie stanu polskiego sektora społecznego oraz roli, jaką odgrywają organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa społecznego w Polsce, po transformacji systemowej w 1989 roku. W artykule

---

* dr Kamila Jakubczak-Krawczyńska, Akademia Piotrkowska, Piotrków Trybunalski, Poland

<https://orcid.org/0000-0001-8944-0341>

kamila.jakubczak-krawczynska@apt.edu.pl

Copyright (c) 2023 Kamila JAKUBCZAK-KRAWCZYŃSKA This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

odwołano się w analizach głównie do treści dostępnej literatury przedmiotu. Wykorzystano także dostępne materiały źródłowe oraz istniejące akty prawne. Zanalizowano wyniki badań dotyczących funkcjonowania trzeciego sektora w Polsce, prowadzone przez niezależne instytucje badawcze skupione od wielu lat na problematyce jego działalności.

SŁOWA KLUCZOWE: organizacje pozarządowe, bezpieczeństwo społeczne, społeczeństwo obywatelskie, partycypacja społeczna.

ABSTRACT: The state, as an institution, is always the main guarantor of every kind of security, but society is the basic subject and object of all adopted institutional solutions. Continuous interaction between the state and its citizens is a sine qua non condition for the safe functioning of any democratic system. Its priority role is to protect the existential foundations of life and guarantee the fulfillment of their needs, life aspirations and development. It also includes building attitudes of social activity and involvement in creating conditions of safe existence, both for individuals and entire society. A special structure within which individuals learn creativity and acquire the ability to meet needs and pursue interests, not only individually, but also in the community, is civil society. It is a community of people who use their personal capital (intellectual, economic, social) to satisfy collective interests and build the common weal. Social community is most clearly materialized in the establishment of non-governmental organizations, i.e. associations of people voluntarily acting in the name of public interest. The practical dimension of the activities of non-governmental organizations comes down primarily to providing services that neither the state nor the market are able or willing to provide. The third sector is therefore an important element in ensuring the need for security, including social security. The aim of the article is to diagnose the condition of the Polish social sector and the role played by non-governmental organizations in creating and ensuring social security in Poland after the systemic transformation in 1989. The article analyzes mainly the content of the literature on the subject. Available source materials and existing legal acts were also used. The results of research on the functioning of the third sector in Poland, conducted by independent research institutions that have been focused on its activities for many years, were analyzed.

KEYWORDS: non-governmental organizations, social security, civil society, citizens' participation.

WPROWADZENIE

Jeszcze pod koniec ubiegłego stulecia bezpieczeństwo społeczne utożsamiane było z polityką społeczną, której nadrzędnym celem jest zapewnianie bezpieczeństwa socjalnego obywateli zamieszkujących granice państw narodowych. Obecnie paralela ta utraciła swą zasadność. Współczesne państwa, funkcjonujące jako realne demokracje, zobowiązane są do szeroko pojętej troski o obywateli, która nie może sprowadzać się jedynie do zabezpieczenia socjalnego i realizacji podstawowych potrzeb życiowych członków społeczeństwa: zapewnienia bytu i ochrony przed ryzykami socjalnymi. Każde państwo, którego celem jest urzeczywistnianie ideałów demokracji partycypacyjnej, ma obowiązek zagwarantowania swoim obywatelom możliwości rozwoju oraz zaspokajania potrzeb wyższego rzędu i realizacji aspiracji życiowych. Staje się to możliwe zwłaszcza dzięki aktywizowaniu jednostek i grup społecznych oraz stwarzanie warunków prawno-instytucjonalnych dla obywatelskiej partycypacji w życiu społeczno-politycznym. Reprezentanci władz państwowych zyskują coraz większą świadomość, że indyferentyzm i bierność obywateli przyczyniają się do „odrealnienia” demokracji, ponieważ skutkują alienacją całych grup społecznych. Choć to na poziomie państwowym zapadają wszystkie decyzje dotyczące charakteru i zasad funkcjonowania systemu społeczno-politycznego, a państwo, jako instytucja, jest zawsze głównym gwarantem każdego rodzaju bezpieczeństwa, to jednak społeczeństwo jest podstawowym podmiotem i przedmiotem przyjmowanych rozwiązań instytucjonalnych. Ciągła interakcja między państwem a jego obywatelami jest warunkiem *sine qua non* bezpiecznego funkcjonowania każdego systemu demokratycznego. Priorytetową rolą tegoż jest ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi oraz gwarancja realizacji ich potrzeb i aspiracji życiowych oraz rozwoju, ale także budowanie postaw społecznej aktywności i zaangażowania w tworzenie warunków bezpiecznej egzystencji. Szczególną strukturą, w ramach której jednostki uczą się kreatywności i nabywają umiejętności zaspokajania potrzeb i realizowania interesów, nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale również wspólnotowym, jest społeczeństwo obywatelskie. Jest to wspólnota osób, które wykorzystują swój osobisty kapitał (intelektualny, ekonomiczny, społeczny) w celu zaspokajania zbiorowych interesów i budowania wspólnego dobra. Urzeczywistnia się ona najwyraźniej w powoływaniu do życia organizacji pozarządowych, czyli zrzeczeń ludzi dobrowolnie działających w imię realizacji interesu publicznego.

Celem artykułu jest zdiagnozowanie stanu polskiego sektora społecznego oraz roli, jaką odgrywają organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa społecznego w Polsce, po

transformacji systemowej w 1989 roku. W części pierwszej tekstu dokonano charakterystyki bezpieczeństwa społecznego w jego ujęciu państwowocentrycznym, jako elementu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Omówiono także bezpieczeństwo społeczne jako jeden z aspektów funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w państwie demokratycznym. Część druga artykułu przedstawia organizacje pozarządowe jako specyficzny typ aktywności społecznej, opisuje podstawy prawne ich funkcjonowania, a także realizowane przez nie funkcje społeczno-polityczne i ekonomiczno-gospodarcze. W części trzeciej omówiono udział polskich NGO's (ang. *non-governmental organizations*) w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego oraz zidentyfikowano możliwości wykorzystania potencjału organizacji pozarządowych w kreowaniu bezpieczeństwa społecznego. W części czwartej artykułu scharakteryzowano główne obszary działalności organizacji pozarządowych w Polsce oraz zmiany, jakie zaszły w ich funkcjonowaniu i kondycji w ostatnich dwudziestu latach.

W artykule odwołano się w analizach głównie do treści literatury przedmiotu. Wykorzystano także dostępne materiały źródłowe oraz istniejące akty prawne. Zanalizowano wyniki badań dotyczących funkcjonowania trzeciego sektora w Polsce, prowadzone przez niezależne instytucje badawcze, skupione od wielu lat na problematyce jego działalności.

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE JAKO ELEMENT BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Państwo stanowi współcześnie podstawową formę organizacji życia społeczno-politycznego. Jako instytucja realizująca wielość funkcji zewnętrznych i wewnętrznych, ma za zadanie zabezpieczać potrzeby zarówno jednostek, jak i całych grup społecznych, w tym potrzebę bezpieczeństwa. Na szczeblu państwowym zapadają wszystkie najważniejsze decyzje dotyczące tworzenia warunków bezpieczeństwa. Dlatego też, dla stanu bezpieczeństwa, na każdym poziomie organizacji życia społecznego, pierwszorzędne znaczenie mają warunki instytucjonalne państwa. Proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa nie może jednak przebiegać w oderwaniu od specyficznych potrzeb i interesów obywateli, a państwo powinno opracowywać mechanizmy i narzędzia adekwatnego ich identyfikowania oraz skutecznego zaspokajania. Są one tym bardziej efektywne, im częściej władze państwowe włączają społeczeństwo w proces ich konstruowania. Partycypacja obywateli w podejmowaniu decyzji i sprawowaniu władzy stanowi istotę władzy demokratycznej, która, od czasów greckiej *polis*,

funkcjonuje jako wzór dla współczesnych państw¹. Należy także zaznaczyć, że elementarną rolą państwa demokratycznego jest troska o obywateli i branie za nich odpowiedzialności tak, aby mogli się w jego granicach realizować i rozwijać. Jednocześnie państwo powinno kształtować w obywatelach postawy odpowiedzialności za własny byt i los oraz umożliwiać im aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Na tej płaszczyźnie powstają silne powiązania między bezpieczeństwem społecznym a bezpieczeństwem państwa. Janusz Gierszewski wprowadza definicję *bezpieczeństwa społecznego państwa* i proponuje przyjąć, że „bezpieczeństwo społeczne państwa to zbiór przepisów i regulacji normatywnych różnej rangi (międzynarodowej, narodowej i lokalnej) organizujących system mający na celu zapewnienie obywatelom RP szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego, a zwłaszcza przez wykorzystanie wewnętrznych i zewnętrznych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego oraz organizację instytucji, które gwarantują niezagrożony rozwój poprzez zaspokojenie istotnych potrzeb oraz ład społeczny w kontekście bezpieczeństwa państwa”². Samo bezpieczeństwo społeczne, w ujęciu tego autora, rozumieć należy jako „wewnętrzną stabilność państwa istniejącą dzięki systemowi umożliwiającemu zaspokajanie niezbędnych potrzeb bytu oraz swobodny rozwój społeczny na różnych poziomach organizacji państwa, poprzez działania różnych instytucji w ramach tego systemu, zmierzających do eliminowania i minimalizowania zagrożeń społecznych”³. Bezpieczeństwo społeczne to zatem bezpieczeństwo dotyczące społeczeństwa i od niego uzależnione, a konkretnie od jego określonych cech, które decydują o jego istnieniu, funkcjonowaniu, trwaniu i rozwoju. Cechy te są zaś istotnie skorelowane ze stanem instytucji państwa, który zmienia się w czasie i zależy od wielu czynników zarówno lokalnych i narodowych, jak i globalnych.

Bezpieczeństwo społeczne można rozpatrywać w ramach bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, także ze względu na komponenty tego ostatniego, czyli bezpieczeństwo publiczne, bezpieczeństwo ustrojowe oraz bezpieczeństwo powszechne⁴. Zdaniem Włodzimierza Fehlera i „bezpieczeństwo wewnętrzne to określony stan struktur społecznych, politycznych

---

¹ Zob.: M. Grabowska, T. Szawiel, *Budowanie demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 72-84.

² J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2013, s. 174.

³ Ibidem, s. 173.

⁴ Zob.: M. Brzeziński, *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2009, s. 568-573.

ekonomicznych wewnątrz państwa i takie ich kształtowanie, aby zapewniały poczucie pewności jego obywatelom oraz stwarzały odpowiednie warunki do realizacji aspiracji tego państwa”⁵. W innym miejscu, autor ten proponuje definiować bezpieczeństwo wewnętrzne państwa bardziej ogólnie, jako „taki zakotwiczony w porządku ustrojowym stan stosunków i procesów wewnątrz państwa, który zapewniając skuteczną i harmonijną realizację interesów państwa i jego obywateli jednocześnie tworzy zdolności do sprawnego diagnozowania i reagowania w przypadkach pojawiających się zagrożeń godzących w te interesy”⁶. Bezpieczeństwo społeczne związane jest z bezpieczeństwem publicznym głównie poprzez zagrożenia bytu, zagrożenia przestępczością oraz patologie społeczne. Z bezpieczeństwem ustrojowym łączyć je można przede wszystkim ze względu na zagrożenia polityczne przeciwko państwu i łaadowi społecznemu. Z bezpieczeństwem powszechnym uwspólnia je ochrona życia, zdrowia i mienia wszystkich ludzi (nie tylko obywateli danego państwa) oraz instytucji państwowych⁷.

Choć współczesne definicje bezpieczeństwa społecznego koncentrują się na jego państwowocentrycznym charakterze⁸ i akcentują naczelną rolę państwa w jego zapewnianiu, to należy zaznaczyć, iż istnieją sfery funkcjonowania społeczeństwa, w których państwo nie może lub nie chce nadrzędnej roli realizować. Efektywność działania państwa warunkowana jest różnymi czynnikami, ale badacze zgodnie podkreślają „znaczącą rolę sieci więzi społecznych, norm wzajemności oraz zaufania społecznego”⁹ w tym aspekcie. W systemach demokratycznych aktywizacja postaw obywatelskich i budowanie wspólnot stanowi ogromne i wyzwanie dla elit rządzących, zwłaszcza w czasach, kiedy obserwujemy rozpad więzi

---

⁵ W. Fehler, *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, red. W. Śmiałek, J. Tymanowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 72.

⁶ W. Fehler, *Lokalny wymiar wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, red. W. Fehler, Wydawnictwo „Arte”, Warszawa 2009, s. 22.

⁷ Por.: B. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, [w:] „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate” 9-2019 (3), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, Kraków 2019, s. 59-65; A. Skrabacz, *Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*, red. A. Skrabacz, S. Sulowski, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012, s. 53-84.

⁸ Zob.: A. Skrabacz, K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne w demokratycznym państwie. Perspektywa personalna i strukturalna*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2016; K. Szewior, *Bezpieczeństwo społeczne jednostki. Założenia i polska rzeczywistość*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2016; J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2013; J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2013; *Współczesne bezpieczeństwo społeczne*, red. M. Kubiak, M. Minkina, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Warszawa-Siedlce 2013.

⁹ A. Skrabacz, K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne w demokratycznym państwie. Perspektywa personalna i strukturalna*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2016, s. 28.

pasywność społeczną. Z tego względu bezpieczeństwo społeczne odnosi się także do poczucia wspólnoty obywateli oraz tworzenia więzi społecznych, zwłaszcza tych opartych na zaufaniu. Znajduje to najpełniejszy wyraz w funkcjonowaniu społeczeństwa obywatelskiego, czyli strukturze, w ramach której jednostki uczą się kreatywności i nabywają umiejętności zaspokajania potrzeb i realizowania interesów, nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale również wspólnotowym¹⁰. Stąd też bezpieczeństwo społeczne definiowane jest często jako „taki stan społeczeństwa, który zapewnia jednostkom (grupom społecznym, społeczeństwu, narodowi, obywatelom) tzw. progresywną kontynuację życia, a więc warunki do przetrwania, egzystencji i rozwoju”¹¹. To pozytywne i dynamiczne podejście do bezpieczeństwa społecznego, które nawiązuje wprost do postrzegania bezpieczeństwa jako specyficznej triady: „trwania – przetrwania – rozwoju”, zarówno państw (bezpieczeństwo narodowe), jak i ludzi (bezpieczeństwo społeczeństwa), należałoby jednak uzupełnić o stwierdzenie, że gwarantem wspomnianych warunków mogą być także podmioty inne niż jedynie państwo. We współczesnym globalnym świecie potrzeby jednostkowe i grupowe nie muszą być zaspokajane jedynie przez instytucje państwowe. W roli tej doskonale spisują się także inne podmioty, np. organizacje międzynarodowe, organizacje społeczne, a także osoby fizyczne. Włączanie rozmaitych podmiotów w proces zapewniania bezpieczeństwa społecznego, a także komplikowanie się potrzeb społecznych i poszerzanie się zasięgu problemów społecznych, które coraz częściej zyskują wymiar ponadpaństwowy, wymaga szerokiego ujmowania bezpieczeństwa społecznego. Zdaniem Karoliny P. Marczuk winno się je zatem definiować jako „zmienny i dynamiczny proces, gwarantujący zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych jednostkom na danym terytorium przez dany podmiot, którym może/powinno (lecz nie musi) być państwo narodowe. [...] Ponadto tak ujmowane bezpieczeństwo społeczne powinno być postrzegane w szerszej agendzie, czyli w kontekście idei zrównoważonego rozwoju, przy założeniu, że wszystkie komponenty tej koncepcji (rozwój społeczny, gospodarczy i środowiskowy) będą traktowane co najmniej równoprawnie (chodzi o uniknięcie sytuacji, gdy

---

¹⁰ K. Jakubczak-Krawczyńska, *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa demokratycznego*, [w:] *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, red. B. Pacek, T. Szmidtka, K. Jakubczak-Krawczyńska, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2017, s. 105.

¹¹ P. Łubiński, *Bezpieczeństwo społeczne*, Hasło [w:] *Vademecum bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, Wydawnictwo „Libron”, Kraków 2018, s. 148.

zrównoważony rozwój sprowadza się wyłącznie do kwestii związanych z ochroną środowiska naturalnego)”¹².

Uwzględniając powyższe aspekty, można przyjąć, za Markiem Leszczyńskim, że na bezpieczeństwo społeczne składają się trzy komponenty: bezpieczeństwo socjalne, bezpieczeństwo rozwojowe oraz bezpieczeństwo wspólnotowe¹³. Pierwsze odnoszone jest do gwarantowanych przez system demokratyczny minimalnych warunków bytowych i standardów socjalnych, związanych z najniższym poziomem płac i opieką społeczną, mających na celu przeciwdziałanie marginalizacji i ekskluzji społecznej, zarówno czasowej, jak i trwałej. Drugie związane jest z istniejącymi warunkami instytucjonalnymi, poziomem decentralizacji państwa oraz upodmiotowieniem obywateli, które warunkują szanse i możliwości rozwojowe zarówno jednostek, grup społecznych, jak i całego społeczeństwa. Trzecie łączy się z kapitałem społecznym i społeczną aktywnością oraz poziomem społecznego zaufania obywateli do instytucji państwowych, ale także ludzi do siebie nawzajem, czyli ze społeczeństwem obywatelskim, jako wspólnotą osób, wykorzystujących swój osobisty kapitał (intelektualny, ekonomiczny, społeczny, itp.) w celu zaspokajania zbiorowych interesów i budowania wspólnego dobra. Wspólnotowość ta urzeczywistnia się przede wszystkim w powstawaniu organizacji pozarządowych, czyli zrzeczeń ludzi dobrowolnie działających w imię realizacji interesu publicznego.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE JAKO FORMA AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ¹⁴

Pojęcie *organizacje pozarządowe* jest współcześnie stosowane, zarówno w Polsce, jak i na świecie, do określania obszaru instytucji społeczeństwa obywatelskiego, działających społecznie i nie dla zysku. W dokumentach prawnych owo pojęcie stosowane jest w odniesieniu do tych podmiotów, które uznaje się za tzw. trzeci sektor, istniejący obok sektora państwowego i sektora prywatnego. Pod pojęciem sektora rozumie się „wszystkie te organizacje, które – przy całej złożoności ich form organizacyjnych, odmiennego rodowodu, różnych źródeł

---

¹² K. P. Marczuk, *Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*, red. A. Skrabacz, S. Sulowski, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012, s. 35 i 50.

¹³ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2011, s. 58-59.

¹⁴ Podrozdział stanowi fragment pracy doktorskiej autorki pt. *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego*, obronionej w dniu 5 grudnia 2022 roku.

finansowania i form działania oraz zróżnicowanego zaplecza – podlegają zbliżonym regulacjom prawnym i do których adresowana jest zbliżona w założeniach polityka fiskalna”¹⁵. Kryteriami, które odróżniają od siebie wymienione sektory są przede wszystkim cel, dla jakiego działają oraz własność podmiotów. „W sektorze gospodarki działania prywatnych podmiotów nastawione są na zysk, w sektorze publicznym na dobro wspólne, sektor pozarządowy, choć jest on niepubliczny, jak sektor gospodarki, realizuje cele publiczne, działa nie dla zysku i na rzecz dobra wspólnego, podobnie jak władze publiczne”¹⁶.

Organizacje pozarządowe można zdefiniować jako „specyficzne, współczesne formy samoorganizacji społecznej, struktury integrujące grupy obywateli, które cechuje względnie dojrzała tożsamość społeczna, określony stopień zorganizowania, prywatny charakter inicjatyw, dobrowolność uczestnictwa, niezależność i niekomercyjność, a także – na ogół – znaczny udział wolontariatu i istotna rola w kształtowaniu postaw ludzkich (zarówno osób uczestniczących w organizacjach, jak i mających jakikolwiek z nimi kontakt). Istotnym kryterium wyróżniającym organizacje pozarządowe jest także obszar ich działania, czyli – na ogół – sfera publiczna lub sfera polityki nieinstytucjonalnej”¹⁷. Za specyficzne własności organizacji pozarządowych uznaje się: „spontaniczność, innowacyjność, kreatywność, elastyczność w działaniu, przystępne członkostwo i atrakcyjność, dzięki altruistycznemu rodowodowi, zaangażowanie i skłonność do poświęceń u osób pracujących w tych organizacjach, dobre rozpoznanie potrzeb i problemów społecznych (...) oraz umiejętność ich rozwiązywania (...), stosunkowo niskie koszty funkcjonowania (...), kształtowanie dojrzałych grupowych tożsamości społecznych oraz poczucia wspólnoty i solidarności grupowej (...), zaangażowanie w rozwój i niepopadanie tym samym w rutynę charakterystyczną dla społeczeństw masowych, obsługiwanie ludzi i wspólnot bez pośredników”¹⁸.

Choć praktyczny wymiar działalności organizacji pozarządowych sprowadza się przede wszystkim do świadczenia usług, których ani państwo, ani rynek nie są w stanie lub nie chcą

---

¹⁵ E. Leś, *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2000, s. 16.

¹⁶ D. Moroń, *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 14-15.

¹⁷ P. Gliński, *Organizacje pozarządowe*, Hasło [w:] *Encyklopedia Socjologii* Suplement, red. H. Kubiak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005, s. 170.

¹⁸ *Ibidem*, s. 176.

realizować, to w piśmiennictwie można odnaleźć rozmaite nazwy organizacji pozarządowych, odnoszące się do różnych charakterystycznych dla nich cech¹⁹:

- organizacje NGO: działające w oparciu o filozoficzną zasadę niezależności od państwa, z ang.: *non-governmental organizations*,
- organizacje non-profit: podstawą ich działalności jest zasada nieuczestniczenia w zyskach wypracowanych przez organizację, a także obowiązek przekazywania całości zysku na działalność statutową,
- organizacje charytatywne, dobroczynne: zasadniczym celem ich istnienia jest pomoc jednostkom najuboższym, chorym czy pokrzywdzonym,
- organizacje społeczne: wykonujące szeroko pojętą pracę społeczną,
- organizacje wolontarystyczne: zasadą ich działania jest znaczący udział działań ochotniczych,
- organizacje pośredniczące: realizujące rolę pasa transmisyjnego między sektorem państwowym i prywatnym,
- organizacje obywatelskie: działające na zasadach samoorganizacji społecznej, a zasadniczym celem ich działania jest integracja grup obywateli,
- organizacje pożytku publicznego: funkcjonujące w sferze publicznej i szeroko rozumianym interesie publicznym.

W Polsce ustawodawca zastosował ostatnią z wymienionych wyżej formuł terminologicznych. W *Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*²⁰ przyjęto następującą (negatywną) definicję: „organizacjami pozarządowymi są, nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia”²¹. W myśl cytowanej ustawy – działalność organizacji pozarządowych musi być zgodna ze statutem

---

¹⁹ Zob.: J. Schmidt, *Rozwój organizacji pozarządowych: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie „Sedno”, Warszawa 2013; D. Moroń, *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012; M. Wysocki, *Organizacje pozarządowe*, Wydawnictwo „Helion”, Gliwice 2011; M. H. Kurlito, *Organizacje pozarządowe w działalności pożytku publicznego*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis”, Warszawa 2008; P. Gliński, *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce: grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006; E. Leś, *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2000.

²⁰ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

²¹ Art. 3.2. Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

organizacji, w którym zawarte są cele jej działalności oraz wykazane sposoby ich osiągnięcia. Organizacje mogą prowadzić działalność nieodpłatną, za którą nie pobierają wynagrodzenia, czyli klasyczną działalność statutową. Pozyskują wówczas fundusze z dotacji, od sponsorów, darczyńców oraz ze zbiórek publicznych, korzystają z pracy wolontariuszy i nieodpłatnie świadczą usługi na rzecz swoich klientów. Mogą również prowadzić działalność statutową, za którą pobierają opłaty. Jest to działalność polegająca na sprzedaży towarów i usług po kosztach ich wyprodukowania. Organizacja nie czerpie zysków z takiej działalności, uzyskuje jedynie zwrot poniesionych nakładów. Odpłatna działalność organizacji nie musi być zarejestrowana, ale musi być wyodrębniona księgowo. Organizacje pozarządowe mogą także prowadzić działalność gospodarczą, która służy pozyskiwaniu środków finansowych na prowadzenie działalności statutowej. Zysk organizacji nie może być więc dzielony między jej członków. W przypadku tego rodzaju działalności konieczny jest wpis organizacji do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS)²². Organizacje pozarządowe mogą starać się o uzyskanie statusu organizacji pożytku publicznego (OPP). Wymaga się wówczas od nich spełnienia dodatkowych warunków, które określają przepisy *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* i które określają także, jakie podmioty mogą w naszym kraju starać się o status organizacji pożytku publicznego²³. Do sfery zadań publicznych, w których musi działać organizacja, chcąc uzyskać status organizacji pożytku publicznego, ustawodawca zaliczył w Polsce trzydzieści trzy obszary²⁴.

Nie wszystkie organizacje pozarządowe muszą i chcą prowadzić działalność zakwalifikowaną do sfery pożytku publicznego. Muszą jednak posiadać strukturalną

---

²² Art. 22.1. Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

²³ O status organizacji pożytku publicznego mogą starać się w naszym kraju następujące podmioty: 1. organizacje pozarządowe (zgodnie z definicją przyjętą w art. 3.2. *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, ponieważ podstawowym warunkiem ubiegania się o status OPP jest spełnianie przez organizację kryterium definicyjnego), 2. osoby prawne i jednostki organizacyjne kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, w przypadku, gdy ich statutowe cele odnoszą się do prowadzenia działalności pożytku publicznego np. archidiecezje, parafie, Caritas diecezji (podmioty te muszą działać na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania), 3. spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a także kluby sportowe, mające status spółek, które: nie działają w celu osiągnięcia zysku, całość dochodu przeznaczają na realizację celów statutowych, nie dzielą zysku między swoich akcjonariuszy, udziałowców, członków i pracowników, Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023.].

²⁴ Zob.: Art. 4.1. Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

niezależność od władz publicznych oraz własną strukturę organizacyjną, która została formalnie zarejestrowana. Muszą także odznaczać się suwerennością i samorządnością, a także dobrowolnym uczestnictwem i zasadniczo niezarobkowym charakterem. Charakterystyczne cechy organizacji pozarządowych pozwalają na zaliczenie do ich grona dość licznej kategorii podmiotów²⁵, ale w praktyce pojęciem tym określa się dwie ich główne formy – fundacje oraz stowarzyszenia. Zasady funkcjonowania fundacji w naszym kraju określone zostały przepisami *Ustawy o fundacjach*²⁶. Działalność stowarzyszeń regulują przepisy *Ustawy Prawo o stowarzyszeniach*²⁷.

Bez względu na formę prowadzenia działalności społecznej, większość organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń) opiera swoje funkcjonowanie na pracy ochotników – wolontariuszy, czyli „osób, które ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonują świadczenia na zasadach określonych w ustawie”²⁸. Przepisy prawa wymagają, aby wolontariusz był osobą posiadającą kwalifikacje i spełniającą wymagania odpowiadające rodzajowi i zakresowi wykonywanych świadczeń, na zasadach określonych w porozumieniu z korzystającym z jego usług²⁹. Wolontariat jest specyficzną formą świadczenia usług i zaangażowania społecznego, która jednostkom pozwala na niesienie natychmiastowej pomocy innym i samorealizację. Organizacjom daje natomiast możliwość pełniejszej i efektywniejszej realizacji założonych zadań i wyznaczonych funkcji.

W związku z różnorodnością potrzeb społecznych, w celu zaspokajania których organizacje pozarządowe są powoływane do życia, wyróżnia się szereg funkcji, które mają one realizować. W klasycznym już ujęciu Kazimierz Z. Sowa wskazuje, iż „funkcje sektora *non profit* można rozpatrywać jako funkcje wobec jednostki i funkcje wobec społeczeństwa, ale jest to podział sztuczny, o charakterze porządkującym, gdyż każdy wpływ na jednostkę odbija się na całym społeczeństwie i odwrotnie – wpływ na społeczeństwo ma znaczenie dla jednostek”³⁰. Początki systematycznego opisu funkcji organizacji pozarządowych i próby ich klasyfikacji związane są

---

²⁵ Zob.: H. Izdebski, *Komentarz do Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003, s. 25-32.

²⁶ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach, Dz. U. z 1984 r., Nr 21, poz. 97, z późniejszymi zmianami.

²⁷ Preambuła Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1989 r., Nr 20, poz. 104, z późniejszymi zmianami.

²⁸ Art. 2.3. Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

²⁹ Art.: 43., 44.1. Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.

³⁰ K. Z. Sowa, *Wstęp do socjologicznej teorii zrzeszeń*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1988, s. 107.

w Polsce z narodzinami społeczeństwa obywatelskiego i rozwojem trzeciego sektora, zwłaszcza na przełomie XX-go i XXI-go wieku³¹. W związku z powyższym można je podzielić na dwie zasadnicze grupy: funkcje społeczno-polityczne i funkcje ekonomiczne.

Do funkcji społeczno-politycznych realizowanych przez organizacje pozarządowe należy zaliczyć³²:

- identyfikację oraz artykulację interesów i potrzeb rozmaitych grup społecznych, zwłaszcza mniejszości i grup dyskryminowanych, które przybierają często formę rzecznictwa;
- ekspresję dążeń i zainteresowań umożliwiającą wspólne działanie, ale także wyrażanie protestów społecznych;
- integrowanie społeczeństwa oraz inkluzję społeczną grup zagrożonych marginalizacją;
- troskę o dobro wspólne oraz stanie na straży tego dobra;
- budowanie i różnicowanie opinii publicznej, organizowanie przestrzeni dla dyskusji wokół kontrowersyjnych kwestii społecznych;
- inicjowanie zmian społecznych;
- partycypację w procesie podejmowania decyzji przez władze i uzupełnianie działań państwa, zagospodarowywanie sfer pozarządowych i pozasamorządowych;
- kontrolę działań władzy na różnych poziomach jej funkcjonowania;
- sygnalizowanie powstawania napięć i konfliktów społecznych, jako elementu społecznego system wczesnego ostrzegania;
- tworzenie i pomnażanie kapitału społecznego, przede wszystkim w postaci zaufania społecznego;
- edukowanie społeczeństwa i kształtowanie kultury obywatelskiej, a zatem budowanie demokracji.

---

³¹ Zob.: *Aktywność obywatelska w rozwoju społeczności lokalnej: od komunikacji do współpracy*, red. M. Warowicki, Z. Woźniak, Wydawnictwo „Municipium”, Warszawa 2001; *Samoorganizacja społeczeństwa obywatelskiego. Trzeci sektor*, red. P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2002; *Samoorganizacja społeczeństwa obywatelskiego: III sektor i wspólnoty lokalne w jednoczącej się Europie*, red. P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004; *Współpraca sektora obywatelskiego z administracją publiczną*, red. M. Rymsza, Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2004; *Sieci czy struktury? Dialog społeczny na poziomie regionalnym*, red. M. Błaszczyk, T. Sroka, Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2006; P. Giński, *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce: grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006.

³² Por.: D. Moroń, *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 93-96; P. Gliński, *Organizacje pozarządowe*, Hasło [w:] *Encyklopedia Socjologii* Suplement, red. H. Kubiak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005, s. 177; Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023.].

Za funkcje ekonomiczne wypełniane przez organizacje pozarządowe należy uznać³³:

- zatrudnianie i tworzenie nowych miejsc pracy;
- szkolenie przyszłych pracowników, przekazywanie wzorów i wartości w pracy;
- dostarczanie usług, zwłaszcza tych o charakterze socjalnym i edukacyjnym;
- formułowanie innowacyjnych wizji rozwojowych oraz alternatywnych programów rozwojowych;
- kontrolę wykorzystania środków i dóbr publicznych;
- ograniczanie wydatków na świadczenia społeczne w związku z włączaniem w życie społeczne grup zmarginalizowanych i zagrożonych marginalizacją;
- pośrednie wsparcie rozwoju gospodarczego poprzez budowanie kapitału społecznego.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE JAKO PODMIOT BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO³⁴

Charakter działań organizacji pozarządowych oraz szeroki zakres ich oddziaływania powoduje, iż włączają się one w funkcjonowanie sfer, które dotychczas zastrzeżone były dla państwa, m.in. w zakresie bezpieczeństwa. Wiele organizacji działa w obszarze bezpieczeństwa publicznego lub społecznego. Na znaczeniu zyskują organizacje zajmujące się bezpieczeństwem ekologicznym, a także organizacje proobronne. Potrzeba, a poniekąd konieczność, angażowania organizacji pozarządowych w rozmaite obszary bezpieczeństwa wiąże się przede wszystkim z faktem, iż zagrożenia współczesnego świata w istotnym stopniu dotyczą ludności cywilnej. Z tego względu społeczeństwo powinno być przygotowywane i organizowane, a także szkolone do działań, które pozwolą w przyszłości na minimalizację zagrożeń i zapewnienie bezpieczeństwa sobie oraz innym ludziom. Do tego typu działań świetnie nadają się organizacje pozarządowe, które nie tylko mobilizują jednostki do działania, ale także skupiają, strukturalizują i ukierunkowują ich aktywność.

Wykazywanie przez organizacje pozarządowe coraz większej aktywności w sferach życia społecznego, które dotychczas utożsamiane były głównie z funkcjonowaniem państwa

---

³³ Por.: D. Moroń, *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 93-96; P. Gliński, *Organizacje pozarządowe*, Hasło [w:] *Encyklopedia Socjologii* Suplement, red. H. Kubiak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005, s. 177; Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023.].

³⁴ Podrozdział stanowi fragment pracy doktorskiej autorki pt. *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego*, obronionej w dniu 5 grudnia 2022 roku.

i obowiązkami administracji publicznej, wiąże się także z konstytucyjną zasadą subsydiarności³⁵, która postuluje wykonywanie zadań i rozwiązywanie problemów „najbliżej obywatela”. Wyższy szczebel władzy powinien przejmować tylko te zadania i kompetencje, które ze swej istoty nie mieszczą się we właściwościach władzy niższego szczebla. Na poziom państwa powinny być zatem przenoszone tylko te kwestie, które nie mogą być pomyślnie zrealizowane na poziomie rodziny czy społeczności lokalnej.

Zasada pomocniczości jest w swych podstawach kontynuacją idei personalizmu społecznego oraz „państwa aktywizującego”, które zakładają, iż obywatelom należy zostawiać jak najwięcej swobód, a rolą państwa powinna być aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego i wzmacnianie samodzielności jednostek, poprzez udzielanie im wsparcia i świadczenie jedynie niezbędnej pomocy³⁶. Stosunki między państwem a obywatelami powinny opierać się na odpowiedzialności oraz wzajemnym zaufaniu, czemu sprzyjać ma określona hierarchia w kompetencjach władzy. Rozwiązywanie problemów lokalnych leży w kompetencjach władz samorządowych, a ingerencja władz państwowych ma uzasadnienie tylko pomocnicze, z uwzględnieniem skali regionu czy całego kraju. Aby realizacja zadań samorządów była możliwa, regionalizacja i decentralizacja państwa muszą być skorelowane z przekazywaniem im koniecznych środków finansowych przez władze centralne. Jednocześnie instytucje państwowe powinny wzmacniać więzi społeczne na poziomie lokalnym oraz regionalnym. Praktyka społeczna pokazuje, iż nie zawsze udaje się zsynchronizować te wymagane elementy. W związku z tym – samorządy stają niejednokrotnie przed koniecznością szukania wsparcia i partnerów do współpracy wśród innych – pozapaństwowych – podmiotów. Udaje się je znaleźć często właśnie w trzecim sektorze, który stanowi urzeczywistnienie idei społeczeństwa obywatelskiego na szczeblu lokalnym. Organizacje pozarządowe, jako formy organizacji społecznej, znajdujące się poza systemem administracji państwowej, mają różnorodny charakter i szeroki zakres działania, służący różnym celom, w związku z czym dysponują bogatą ofertą i stanowią atrakcyjny obiekt do współpracy zarówno dla władz centralnych, jak i dla samorządów³⁷.

---

³⁵ Preambuła Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

³⁶ Zob.: M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2011, s. 116-117.

³⁷ Zob.: D. Strus, *Wybrane aspekty współdziałania jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi*, [w:] „Zeszyty Naukowe Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego” nr 4(4) 2014, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2014, s. 66-73.

Organizacje pozarządowe, oprócz udzielania konkretnego wsparcia instytucjom państwowym w zakresie bezpieczeństwa, np. ratownictwa, ochrony ludzi, dóbr lub środowiska, pomocy osobom poszkodowanym czy likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych, mogą także realnie oddziaływać na kształtowanie postaw obywatelskich, zwłaszcza u osób młodszych wiekiem. Mogą również motywować jednostki i grupy społeczne do podejmowania inicjatyw na rzecz zapewniania bezpieczeństwa swojego kraju czy regionu, ale także miasta, wsi czy choćby osiedla. Kapitałnym znaczeniem charakteryzują się działania organizacji pozarządowych na rzecz zapobiegania lokalnym zagrożeniom oraz likwidacji ich skutków. Specyfika tych zagrożeń powoduje, że niejednokrotnie skuteczniejsze od profesjonalnych podmiotów powołanych do przeciwdziałania im – są właśnie lokalne organizacje pozarządowe, lepiej zorientowane w aktualnej sytuacji i silniej zmotywowane do zapewnienia porządku na własnym terytorium³⁸.

Samooorganizacja społeczności na rzecz bezpieczeństwa, inicjowana przez organizacje pozarządowe, wiąże się z ich doniosłą rolą w podejmowaniu działań na rzecz edukacji dla bezpieczeństwa, zwłaszcza prowadzenia szkoleń i przygotowywania do postępowania w sytuacjach zagrożeń oraz ich identyfikacji. Poziom wiedzy członków społeczności w zakresie własnego bezpieczeństwa, jest czynnikiem realnie wpływającym na jego stan oraz rozmiar strat poniesionych w wyniku jego ewentualnego zagrożenia. Organizacje pozarządowe mogą w tym aspekcie podejmować aktywność w szkołach oraz innych palcówkach oświatowych i wychowawczych, poprzez organizację kampanii społecznych, informujących o potencjalnych zagrożeniach czy patologiach społecznych, a także kształtujących umiejętności postępowania w sytuacjach zagrożenia. Mogą także tworzyć i prowadzić ośrodki doradcze lub interwencyjne, służące informacją i wsparciem osobom lub grupom już zagrożonym, czy wręcz objęciem opieką osób poszkodowanych. Finalnie – mogą brać udział w przywracaniu stanu normalności w funkcjonowaniu społeczności, po ewentualnym wystąpieniu zagrożenia.

Edukacyjna działalność organizacji pozarządowych na rzecz bezpieczeństwa wiąże się także z tworzeniem szkoleń dla członków społeczności z zakresu ratownictwa i udzielania pomocy przedmedycznej oraz prowadzeniem praktycznych ćwiczeń w tym zakresie. Wykwalifikowani członkowie NGO's stanowią mogą także wsparcie dla profesjonalnych służb podczas

---

³⁸ B. Pacek, *Wsparcie organizacji pozarządowych udzielane siłom zbrojnym w czasie wojny*, [w:] *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, red. B. Pacek, T. Szmidtka, K. Jakubczak-Krawczyńska, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2017, s. 88.

prowadzenia akcji ratowniczych. Łącznie z angażowaniem się w organizowanie ewentualnej pomocy humanitarnej i jej dystrybucję, w sytuacjach katastrof czy klęsk żywiołowych. Te ostatnie mogą zresztą stanowić teoretyczny przedmiot edukacyjnego funkcjonowania organizacji pozarządowych, jako element edukacji ekologicznej oraz działań profilaktycznych na rzecz ochrony środowiska. Organizacje pozarządowe mogą zajmować się działalnością promocyjną na rzecz problematyki ochrony środowiska i zasobów naturalnych, tak w skali lokalnej, jak i ponadlokalnej. Trzeci sektor ma w tym aspekcie rozległe możliwości podejmowania współpracy z administracją publiczną, a także wywierania realnego wpływu na władze samorządowe i rządowe w celu realizacji przedsięwzięć mających sprzyjać poprawie stanu i jakości środowiska. Ma możliwość pełnienia funkcji rzecznika i artykułowania potrzeb społeczności w kwestii bezpieczeństwa ekologicznego. Może także na bieżąco monitorować postępowanie władz w tym aspekcie, jak również w innych obszarach bezpieczeństwa. Organizacje pozarządowe dysponują ponadto narzędziami umożliwiającymi wykrywanie nieprawidłowości i nadużyć popełnianych przez przedstawicieli władzy każdego szczebla, a dzięki współpracy z mediami, zwłaszcza lokalnymi, mogą szybko informować o nich opinię publiczną. Z drugiej strony, organizacje pozarządowe mogą przekazywać władzom informacje o potrzebach i oczekiwaniach społecznych dotyczących bezpieczeństwa, stając się swoistym pasem transmisyjnym między rządzonymi i rządzącymi. Wybrani członkowie organizacji mogą doradzać samorządom w kwestiach związanych z bezpieczeństwem, a nawet współdziałać z administracją i służbami lokalnymi w zakresie monitorowania i przeciwdziałania lokalnym zagrożeniom, a także opracowywania ekspertyz na temat bezpieczeństwa czy proponowania innowacyjnych rozwiązań w jego obszarze. Nieoceniona jest możliwość wsparcia finansowego, osobowego i rzeczowego służb mundurowych czy staży, np. przez zakup sprzętu lub sponsorowanie akcji ratowniczych czy policyjnych.

Inny wymiar działalności organizacji pozarządowych w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa związany jest z podejmowaniem aktywności w obszarze profilaktyki patologii społecznych. Jedną z jej form jest uświadamianie, zwłaszcza dzieciom i młodzieży, istnienia zjawisk patologicznych, a także sposobów ich eliminacji. W tym celu przedstawiciele organizacji pozarządowych zajmują się organizowaniem lokalnych klubów, ognisk czy świetlic, w których młodzi ludzie mogą spędzać czas wolny. Tworzeniem rozmaitych programów profilaktycznych, pozwalających na kształtowanie umiejętności postępowania w sytuacjach potencjalnego zagrożenia. Realizowaniem szkoleń uczących zachowania się w sytuacji bezpośredniego

zagrożenia zdrowia lub życia, np. kursów technik samoobrony. Konstruowaniem alternatywnych programów dla grup ze środowisk zagrożonych patologiami lub przejawiających zachowania patologiczne, czy wreszcie takich, które weszły w konflikt z prawem i wymagają objęcia programem resocjalizacyjnym. Organizacje pozarządowe świadczą także pomoc osobom, które opuszczają zakłady karne, po odbyciu nawet wieloletnich wyroków, polegającą na doradztwie w poszukiwaniu pracy czy innych źródeł utrzymania, jak również udzielaniu porad prawnych czy psychologicznych.

W grupie zadań, jakie organizacje pozarządowe mogą realizować w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa znajduje się także edukacja obronna. Przejawia się ona przede wszystkim w wychowaniu dzieci i młodzieży w poszanowaniu etosu patriotycznego i obronnego oraz popularyzacji wiedzy i tradycji polskiego oręża. Organizacje trzeciego sektora mogą nawiązywać współpracę z instytucjami szkolno-wychowawczymi w celu np. organizowania obchodów ważnych świąt czy rocznic państwowych. Mogą także angażować się w organizację konkursów wiedzy na temat obronności czy wojskowości oraz szkoleń czy zawodów wojskowych w tych placówkach. Możliwa jest również współpraca NGO's z posiadającymi lokalne oddziały uczelniami wyższymi, nie tylko wojskowymi, polegająca na pobudzaniu aktywności obronnej studentów różnych kierunków, zwłaszcza tych nie związanych z naukami o bezpieczeństwie.

Zdaniem Aleksandry Skrabacz „działalność organizacji pozarządowych w zakresie samoorganizacji ludności na rzecz bezpieczeństwa powinna koncentrować się przede wszystkim na pobudzaniu świadomości obronnej, czyli wyrabianiu nawyku ciągłego czuwania i reagowania na bodźce zewnętrzne i wewnętrzne, bez czego nie jest możliwe funkcjonowanie we współczesnym świecie”³⁹. Niemniej istotne jest kształtowanie umiejętności i nawyków obronnych, w które organizacje pozarządowe mogą angażować się poprzez opracowanie szkoleń w specjalnościach wojskowych, zwłaszcza dla młodzieży, ale także prowadzenie szkoleń lub kursów survivalowych. Ogromną rolę mają do spełnienia w tym wymiarze zwłaszcza organizacje proobronne, które skupiają w swoich szeregach nie tylko pasjonatów, ale również profesjonalistów oraz zawodowych przedstawicieli formacji mundurowych. Ma to znaczenie istotne przede wszystkim w kontekście tworzenia pozytywnego wizerunku wojska i jego

---

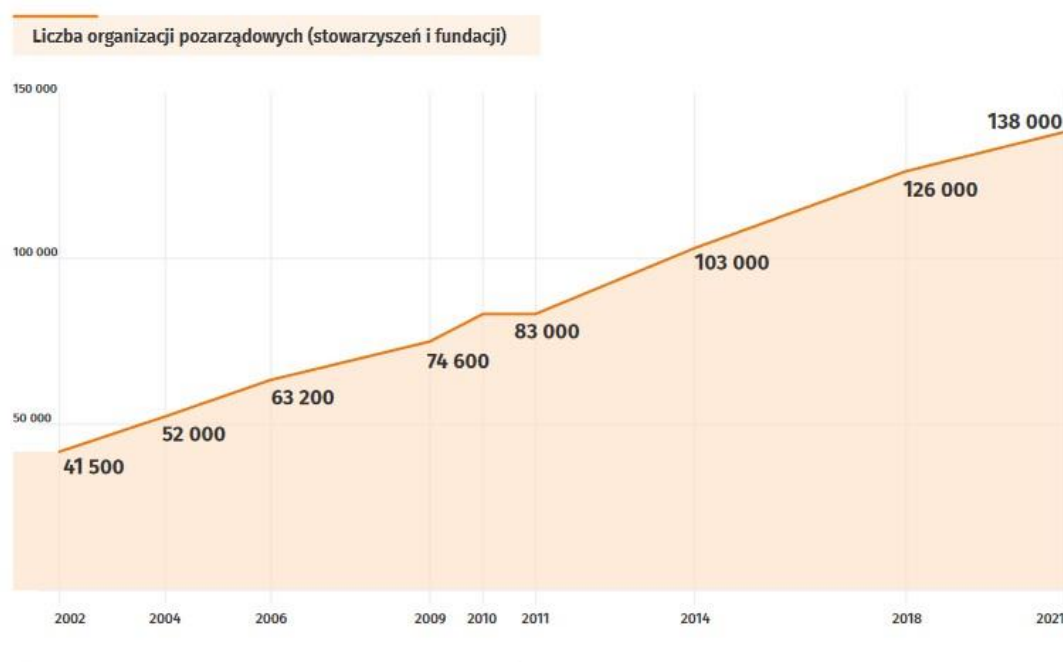
³⁹ A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski*, Rozprawa habilitacyjna, [w:] „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej. Dodatek”, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006, s. 191.

społecznego odbioru, ale również w aspekcie tworzenia społecznego konsensusu w kwestii szeroko pojętego bezpieczeństwa.

KONDYCJA I FUNKCJONOWANIE SEKTORA SPOŁECZNEGO W POLSCE W OSTATNICH DWUDZIESTU LATACH

Sektor pozarządowy w Polsce jest zróżnicowany i nie stanowi struktury jednolitej. Inkongruencje odnoszą się zarówno do obszaru działalności organizacji, jak i jej treści oraz form organizacyjnych. Obejmują także zasięg działania: krajowy, regionalny i lokalny oraz grupy docelowe. Istnieją podmioty prowadzące działalność dla dobra ogółu społeczeństwa, ale także takie, które realizują interesy głównie swoich członków. Obok organizacji skupiających znaczną ilość członków, występują organizacje o nielicznym członkostwie. Paralelnie do silnych – istnieją słabe. Choć liczba organizacji pozarządowych istniejących w Polsce wzrosła w ciągu ostatnich dwudziestu lat trzykrotnie (Wykres 1.),

Wykres 1. Liczba organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2002-2022

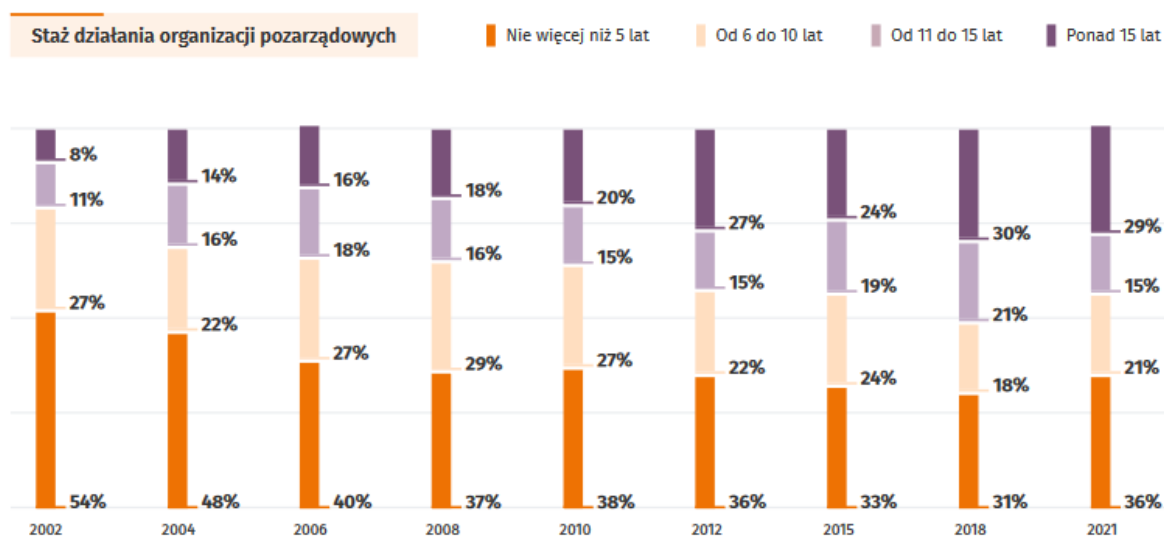
Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 20, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

to szacuje się, że jedynie połowa z nich prowadzi realną działalność. Pozostałe podmioty zostały zarejestrowane, ale praktycznie nie funkcjonują⁴⁰.

Z badań prowadzonych w kraju od ponad dwudziestu lat przez Stowarzyszenie Klon/Jawor⁴¹ wynika, że wśród organizacji pozarządowych największą liczbę stanowią stowarzyszenia. Jednocześnie rośnie liczba powoływanych do życia fundacji. Polacy coraz chętniej odwołują się do prowadzenia tej formy organizacji pozarządowych, ponieważ założenie fundacji oraz jej prowadzenie, w świetle obowiązujących przepisów, jest prostsze i nie wymaga posiadania znacznego kapitału finansowego oraz materialnego do jej ukonstytuowania.

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat zmianie uległa także struktura stażu prowadzenia działalności przez organizacje pozarządowe (Wykres 2.). Choć ciągle liczebnie dominują podmioty młode, których staż działania nie przekracza pięciu lat, to zwiększa się sukcesywnie ilość organizacji funkcjonujących ponad piętnaście lat.

Wykres 2. Staż działania organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2002-2022

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 23, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁴⁰ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 20, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁴¹ Stowarzyszenie Klon/Jawor zajmuje się wspieraniem i badaniem sektora organizacji pozarządowych w Polsce. Funkcjonuje od roku 2000. Realizuje cykliczne badania organizacji pozarządowych na próbach reprezentatywnych i prowadzi Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl>.

Sytuację tę należy uznać za wskaźnik dojrzewania trzeciego sektora w Polsce, którego narodziny wiążą się z dynamicznym rozwojem społeczeństwa obywatelskiego zapoczątkowanym w latach 90-tych XX wieku przez transformację ustrojową.

Czas trwania organizacji oddziałuje na zmiany w ich kondycji oraz sposobach funkcjonowania. Organizacje młodsze działają zazwyczaj akcyjnie i pomagają doraźnie. Dysponują mniejszymi funduszami i opierają swoją działalność głównie na pracy wolontariuszy⁴². Organizacje starsze stażem, ze względu na większą stabilność istnienia i większe budżety, działają bardziej regularnie i kierują swoje poczynania do szerszej grupy odbiorców. Mogą także pozwolić sobie na zatrudnianie etatowego personelu fachowego, przez co stanowią zaplecze dla wyłaniania liderów społecznych.

Na heterogeniczność trzeciego sektora w Polsce miało wpływ wiele czynników. Nie bez znaczenia pozostają zaszłości realnego socjalizmu, zwłaszcza w postaci mentalności roszczeniowo-etatystycznej części społeczeństwa, a także niskiej kultury politycznej elit rządzących. W powiązaniu z brakiem konsolidacji demokracji oraz słabościami instytucjonalną i legislacyjną, tworzą warunki niesprzyjające konwersji kapitału społecznego w aktywną działalność obywatelską w organizacjach społecznych. Polski sektor pozarządowy charakteryzuje się niejednoznacznością zarówno w zakresie, jak i obszarze działania, przy jednoczesnej ograniczonej partycypacji polskiego społeczeństwa. Większość polskich stowarzyszeń i fundacji funkcjonuje wielobranżowo i nie skupia się na aktywności w jednym określonym wymiarze (Wykres 3.).

Od ponad dwudziestu lat większość organizacji pozarządowych działa w Polsce w obszarze sportu, rekreacji, turystyki i hobby. Znaczna ich część udziela się na polu wychowania i edukacji oraz pomocy społecznej i socjalnej, a także ochrony zdrowia. W świetle wyników badań ogólnopolskich 2/3 wszystkich organizacji społecznych w naszym kraju działa w zakresie sportu, edukacji i kultury⁴³. Warto zwrócić uwagę, że te same badania sygnalizują występowanie swoistego paradoksu, polegającego na istnieniu dysharmonii między społecznym postrzeganiem organizacji pozarządowych a faktyczną sytuacją w tym sektorze. Chodzi o to, że, niezmiennie od dwudziestu lat, trendy wskazują na zdecydowanie największy udział NGO's w sektorze sportu, edukacji i kultury, a badania wizerunku organizacji społecznych przekonują

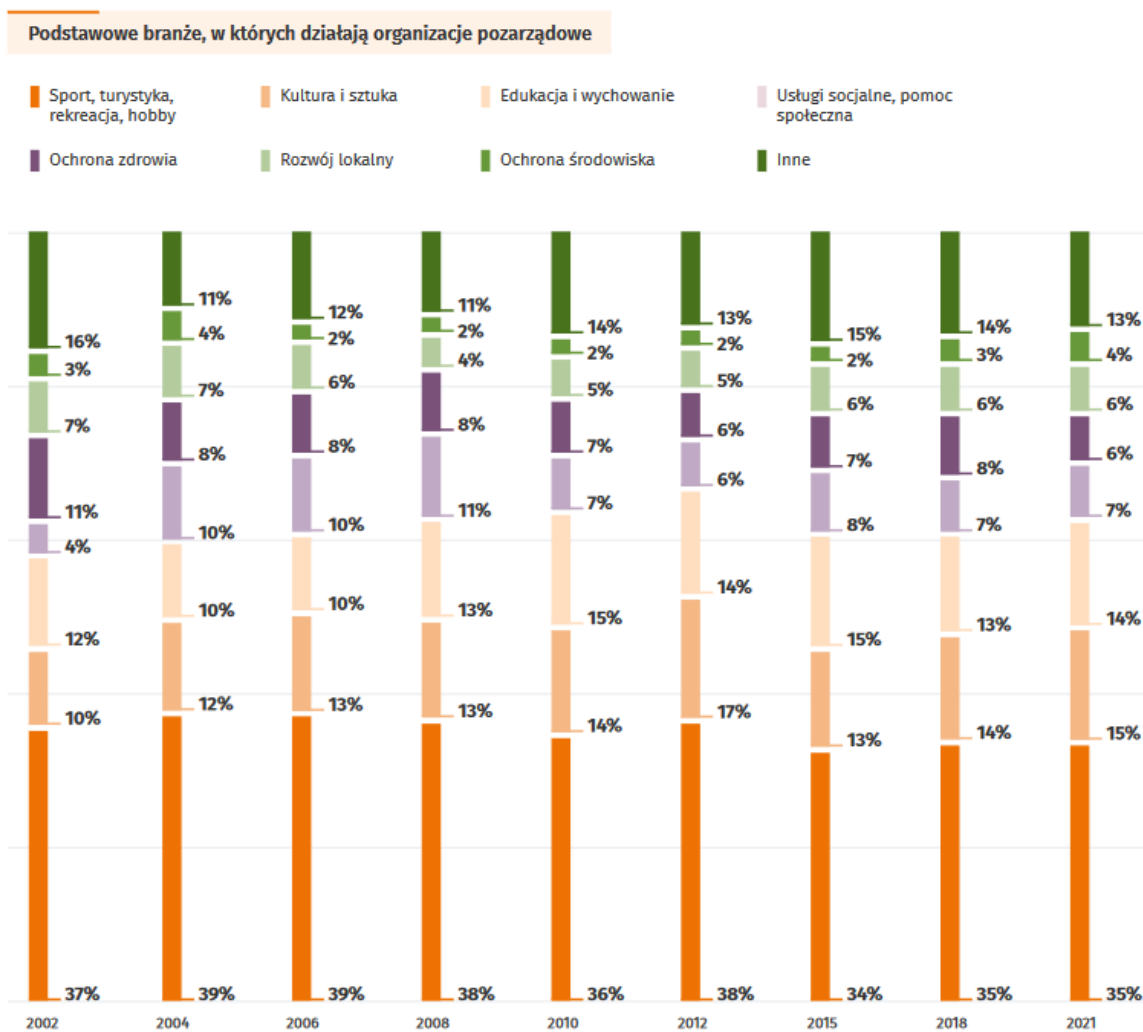
---

⁴² *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 23, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁴³ *Ibidem*, s. 24, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

jednocześnie, że Polacy działalność tych organizacji utożsamiają przede wszystkim z pomaganiem osobom potrzebującym, prowadzeniem zbiórek pieniężnych na cele społeczne oraz działalnością na rzecz zwierząt i środowiska⁴⁴.

Wykres 3. Sektory działalności organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2002-2022

Wykres prezentuje odpowiedź na pytanie o główną branżę, w której działa organizacja. Organizacja mogła wskazać tylko jedną branżę.

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 25, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁴⁴ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 27 [data dostępu: 10.08.2023].

Rozdźwięk ten może tłumaczyć niski poziom świadomości społecznej dotyczącej funkcjonowania trzeciego sektora w kraju. Polacy zwyczajnie nie dysponują wiedzą na temat obszarów poczynania organizacji społecznych i nie zdają sobie sprawy z tego, kto i w jakim zakresie może im pomóc. W konsekwencji rzadko nawiązują osobiste kontakty z organizacjami i niechętnie angażują się w ich działalność.

Z badań prowadzonych w Polsce przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) wynika, że w pracach organizacji pozarządowych w ostatnich latach uczestniczyło w Polsce na zasadzie wolontariatu zaledwie od 4% do 8% obywateli⁴⁵. Na zwiększenie poziomu partycypacji obywatelskiej nie wpływa nawet fakt, iż najczęściej realizowaną przez organizacje społeczne w Polsce funkcją, jest funkcja usługowa, która urzeczywistnia się głównie w działaniach pomocowych, a także w działaniach o charakterze socjalnym i edukacyjnym oraz informacyjnym⁴⁶. Niskie uczestnictwo w działalności organizacji trzeciego sektora przyczynia się do spadku liczby tych podmiotów, które pełnią przede wszystkim funkcje rzecznicze i mobilizacyjne, zwłaszcza w odniesieniu do aktywizowania i edukowania opinii publicznej⁴⁷. Mimo że coraz więcej podmiotów korzysta z pracy wolontariuszy, to przeciętna liczba tych ostatnich w organizacjach spada⁴⁸. NGO's muszą konkurować w walce o pozyskanie chętnych do nieodpłatnej pracy społecznej, przez co paradoksalnie przyczyniają się do pogłębiania kryzysu kapitału ludzkiego w sektorze społecznym. Tym samym wzrasta liczba organizacji, które wynagradzają za pracę na ich rzecz – 65% podmiotów, a spada odsetek tych, które korzystają wyłącznie z pracy nieodpłatnej – 35% organizacji⁴⁹. Systematycznie rośnie liczba organizacji zatrudniających stały, płatny personel etatowy, ale ich liczba oscyluje w ostatnich latach w granicach zaledwie 20%. Zatrudnianie pracowników na umowę o pracę stanowi ogromne

---

⁴⁵ *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2020 roku*, Komunikat z badań CBOS nr 14/2021, oprac. J. Scovil, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2020, s. 3, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_014_21.PDF [data dostępu: 10.08.2023].

⁴⁶ W naukach społecznych odnaleźć można wiele typologii funkcji realizowanych przez organizacje społeczne. Jedną z najbardziej aktualnych wyróżnia: 1. funkcję usługową (ang. *Civil Society Organizations as service providers*), 2. funkcję mobilizacyjno-rzeczniczą (ang. *Civil Society Organizations as an expression of civic engagement*), 3. funkcję pomocową (ang. *Civil Society Organizations as financial intermediaries*), 4. funkcję innowacyjną (ang. *Civil Society Organizations as social innovators*), Zob.: H. K. Anheier, M. Lang, S. Toepler, *Civil Society in Times of Change: shrinking, changing and expanding spaces and the need for new regulatory approaches*, Journal Article No. 2019-8, January 18, 2019, <http://www.economics-ejournal.org/economics/journalarticles/2019-8/> [data dostępu: 06.10.2023].

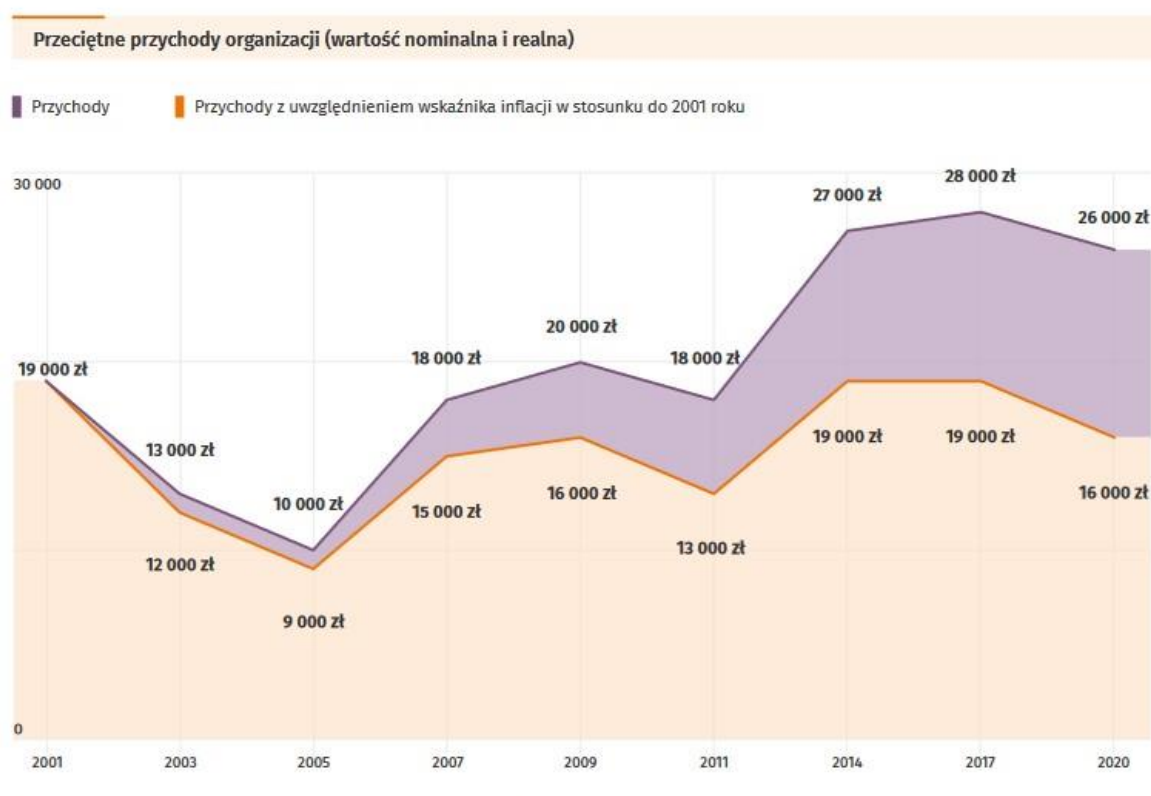
⁴⁷ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 30, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁴⁸ Ibidem, s. 33 [data dostępu: 10.08.2023].

⁴⁹ Ibidem, s. 35 [data dostępu: 10.08.2023].

obciążenie finansowe dla organizacji, na które większość z nich nie może sobie pozwolić. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak własnych funduszy, które mogłyby stanowić rezerwy finansowe dla organizacji. Badania wskazują, iż zaledwie 1/4 organizacji sektora społecznego w Polsce dysponuje takimi rezerwami⁵⁰. Sytuacja finansowa polskiego sektora społecznego niestety ogólnie nie należy do satysfakcjonujących (Wykres 4.). Przeciętny roczny budżet organizacji w 2020 roku wyniósł dwadzieścia sześć tysięcy złotych, ale poziom realnych przychodów organizacji nie rośnie od 2001 roku. Jeżeli nie spada, to w najlepszym przypadku utrzymuje się na takim samym poziomie⁵¹.

Wykres 4. Finanse organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2001-2020

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 43, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁵⁰ *Kondycja organizacji pozarządowych. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 65, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁵¹ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 43, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

Zmianie ulegają jednak źródła przychodów organizacji. W ciągu ostatnich dwudziestu lat zwiększył się udział środków publicznych w budżetach NGO's, zwłaszcza środków samorządowych. Największy wzrost ich udziału nastąpił w latach 2005-2017 (o osiemnaście punktów procentowych), a zatrzymany został w roku 2020 przez pandemię Covid-19. Tendencję wzrostową można także zaobserwować w odniesieniu do udziału środków rządowych w budżetach organizacji społecznych (o dziesięć punktów procentowych między latami 2001-2020)⁵². Głównym źródłem finansowania działalności trzeciego sektora w Polsce są niezmiennie od wielu lat składki członkowskie. Stanowią one podstawę funkcjonowania około 60% wszystkich organizacji⁵³. Taki stan rzeczy powoduje, że brak środków finansowych oraz sprzętu jest od lat chorobą trawiącą polski sektor społeczny.

Inną bolączką funkcjonowania organizacji pozarządowych w Polsce jest przerost biurokracji i wysoki stopień skomplikowania formalności związanych z rozliczaniem otrzymywanych dotacji, zwłaszcza tych pochodzących od grantodawców. Są to wyzwania znacznie ograniczające działalność NGO's, ponieważ, niezmiennie od dwudziestu lat, ponad połowa środków trafiających do organizacji społecznych to granty⁵⁴. Biurokratyzacja i formalizacja rozliczeń przekładają się na brak stabilności finansowej organizacji, co skutkuje skracaniem się horyzontu czasowego ich działania, a nawet dostosowywaniem charakteru i zakresu prowadzonej przez nie działalności do oczekiwań grantodawców. Uzależniają także organizacje od środków pochodzących ze źródeł publicznych, które od ponad dziesięciu lat stanowią co najmniej 50% budżetu polskiego trzeciego sektora⁵⁵. Jest to zdecydowanie zbyt wysoki udział środków publicznych w budżetach NGO's, istotnie kształtujący charakter relacji oraz zasady kooperacji organizacji z administracją publiczną, a nierzadko ograniczający autonomiczność tych pierwszych. Warto podkreślić, że samorządy lokalne stanowią od ponad dwudziestu lat głównych partnerów organizacji pozarządowych. Kontakt z jednostkami samorządu terytorialnego, choćby sporadyczny, utrzymuje około 80% wszystkich organizacji. Współpracę z administracją centralną i rządową nawiązuje ponad połowa mniej organizacji – około 37%⁵⁶.

---

⁵² *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 43, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁵³ *Kondycja organizacji pozarządowych. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 67, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

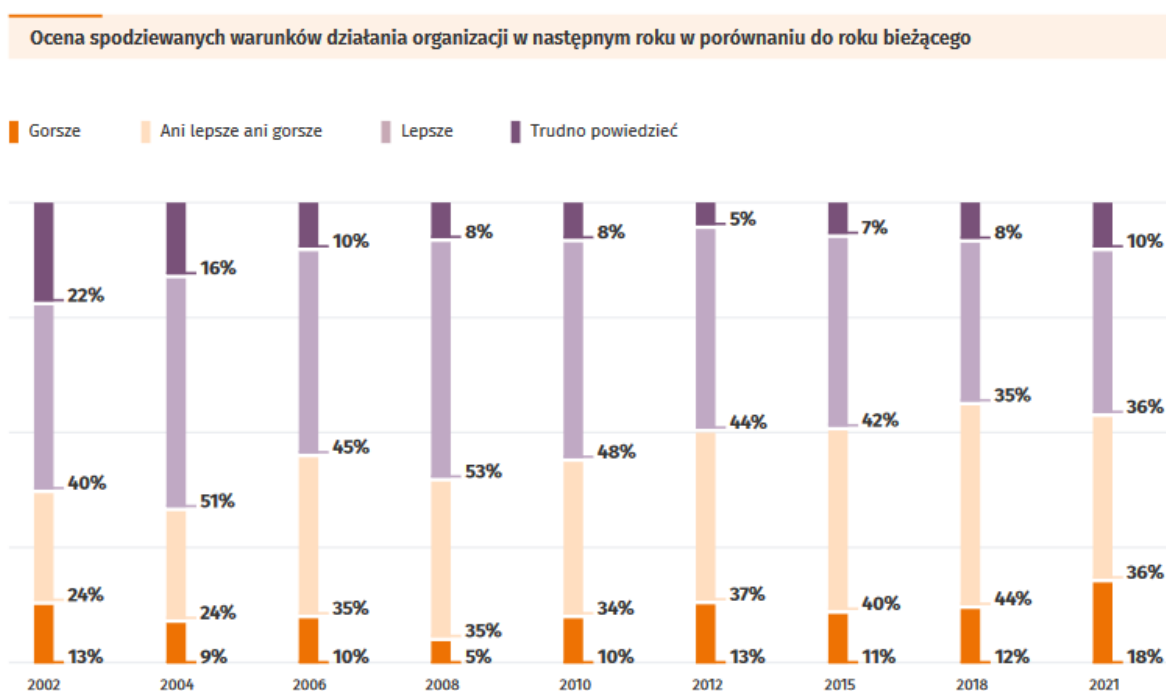
⁵⁴ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 48, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁵⁵ *Ibidem*, s. 48 [data dostępu: 10.08.2023].

⁵⁶ *Ibidem*, s. 49 [data dostępu: 10.08.2023].

Jest to znaczny odsetek, tym bardziej, że współpraca ta ma charakter głównie finansowy, a właściwie polega na udzielaniu organizacjom grantów, co implikuje zwiększanie poziomu kontroli administracji publicznej nad nimi. Jest to także jeden z powodów przyczyniających się do spadku optymizmu i entuzjazmu organizacji pozarządowych w postrzeganiu warunków ich funkcjonowania w najbliższej przyszłości. Nastroje panujące w sektorze społecznym dotyczące nastawienia wobec przyszłości określić można jako sceptyczne (Wykres 5.). Reprezentanci prawie co piątej organizacji (18%) deklarują, że spodziewają się pogorszenia warunków swojego funkcjonowania w sferze społecznej, co stanowi najgorszy wynik od dwudziestu lat⁵⁷.

Wykres 5. Postrzeganie warunków prowadzenia działalności społecznej przez organizacje pozarządowe w Polsce w latach 2002-2022

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 63, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

Na ten sceptycyzm wpłynęła niewątpliwie rzeczywistość pandemiczna, która istotnie osłabiła kondycję wielu organizacji, ale również nastawienie ich członków wobec warunków prowadzonej działalności. Mimo to, zdecydowana większość organizacji (średnio 92%)

⁵⁷ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 62-63 [data dostępu: 10.08.2023].

przejawia wolę kontynuacji swojej społecznej działalności, na co najmniej dotychczasowym poziomie⁵⁸. Zasadniczo należy ten odsetek uznać za satysfakcjonujący, niemniej jednak pozwala on wnioskować, że dla organizacji pozarządowych rozwój nie jest perspektywą obligatoryjną.

ZAKOŃCZENIE

Pytanie o przyszłość sektora społecznego w Polsce pozostaje otwarte, zwłaszcza w zakresie jego udziału w tworzeniu bezpieczeństwa jednostek i grup społecznych. Tym bardziej, że udział ten raczej sporadycznie stanowi główny cel działalności podmiotów pozarządowych. Najczęściej jest on w ich przedsięwzięciach celem uzupełniającym lub dodatkowym.

Jedną z najliczniejszych grup NGO-sów działających w obszarze bezpieczeństwa stanowią organizacje poświęcające się ochronie zdrowia i ratownictwu – stanowią one jednak zaledwie 7% ogółu organizacji społecznych zarejestrowanych w naszym kraju⁵⁹. Do ich najpopularniejszych reprezentantów tej grupy należą: Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR), Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR), GOPR (Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe) oraz Ochotnicza Straż Pożarna (OSP). Część organizacji pozarządowych funkcjonuje także w obszarze bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego. Najbardziej rozpoznawalne są tu: Polski Czerwony Krzyż (PCK), Ochotnicza Straż Pożarna (OSP), Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR), organizacje skautowe i proobronne, głównie Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR), Związek Strzelecki „Strzelec”, Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza, Polski Związek Krótkofalowców. Istnieją także takie (ok. 8% podmiotów sektora społecznego), które zajmują się tworzeniem warunków bezpieczeństwa społecznego i świadczeniem usług socjalnych oraz pomocą społeczną⁶⁰. Najbardziej znane z nich to: Polski Czerwony Krzyż (PCK), Polska Akcja Humanitarna (PAH) oraz Caritas Polska.

Aktywizacja podmiotów pozarządowych w działania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa następuje najczęściej w sytuacjach kryzysowych, zwłaszcza gdy dotyczą one bezpośrednio członków tych organizacji. Ale nawet w takich przypadkach, włączanie NGO's w działania niwelujące skutki kryzysów czy przeciwdziałające zagrożeniom, ma zazwyczaj charakter

---

⁵⁸ *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań*, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2022, s. 64, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁵⁹ Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

⁶⁰ *Ibidem* [data dostępu: 10.08.2023].

nieuregulowany, spontaniczny czy wręcz chaotyczny. Jest to tym bardziej zastanawiające, że w kwestiach zapewniania bezpieczeństwa organizacje pozarządowe stanowią, zgodnie z prawem, partnerów administracji państwowej. Zapisy dotyczące zasad i warunków inkluzji organizacji pozarządowych we współtworzenie warunków bezpieczeństwa znalazły swoje zasadnicze podstawy w *Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, ale odnaleźć można je także w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, czy aktualnej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku*⁶¹. Bez jednoznacznej odpowiedzi pozostaje zatem także kwestia przyczyn niewystarczającego i incydentalnego wykorzystania organizacji społecznych w obszarze zapewniania bezpieczeństwa jednostek i grup społecznych. Tym bardziej, że panuje powszechna zgoda, co do konieczności włączania ich w ten proces, a uregulowania prawne w tym zakresie zdają się być zadowalające.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

Brzeziński M., *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2009.

Fehler W., *Lokalny wymiar wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, red. W. Fehler, Wydawnictwo „Arte”, Warszawa 2009.

Fehler W., *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, red. W. Śmiałek, J. Tymanowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.

Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2013.

Gierszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2013.

Gliński P., *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce: grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006.

---

⁶¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późniejszymi zmianami; Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 marca 2020 roku.

- Gliński P., *Organizacje pozarządowe*, Hasło [w:] *Encyklopedia Socjologii Suplement*, red. H. Kubiak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005.
- Grabowska M., Szawiel T., *Budowanie demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Izdebski H., *Komentarz do Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003.
- Jakubczak-Krawczyńska K., *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa demokratycznego*, [w:] *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, red. B. Pacek, T. Szmidka, K. Jakubczak-Krawczyńska, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2017.
- Kurleto M. H., *Organizacje pozarządowe w działalności pożytku publicznego*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis”, Warszawa 2008.
- Leś E., *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2000.
- Leś E., *Organizacje społeczne. Studium porównawcze*, Wydawnictwo Funduszu Współpracy, Warszawa 1998.
- Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2011.
- Łubiński P., *Bezpieczeństwo społeczne*, Hasło [w:] *Vademecum bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, Wydawnictwo „Libron”, Kraków 2018.
- Marczuk K. P., *Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*, red. A. Skrabacz, S. Sulowski, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012.
- Moroń D., *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.
- Pacek B., *Wsparcie organizacji pozarządowych udzielane siłom zbrojnym w czasie wojny*, [w:] *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, red. B. Pacek, T. Szmidka, K. Jakubczak-Krawczyńska, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2017.
- Schmidt J., *Rozwój organizacji pozarządowych: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie „Sedno”, Warszawa 2013.
- Skąpska G., *Społeczeństwo obywatelskie*, Hasło [w:] *Encyklopedia Socjologii Suplement*, red. H. Kubiak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005.
- Skrabacz A., *Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*, red. A. Skrabacz, S. Sulowski, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012.
- Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski*, Rozprawa habilitacyjna, [w:] „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej. Dodatek”, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006.
- Skrabacz A., Loranty K., *Bezpieczeństwo społeczne w demokratycznym państwie. Perspektywa personalna i strukturalna*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2016.

- Sowa K. Z., *Wstęp do socjologicznej teorii zrzeszeń*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1988.
- Strus D., *Wybrane aspekty współdziałania jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi*, [w:] „Zeszyty Naukowe Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego” nr 4(4) 2014, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2014.
- Szewior K., *Bezpieczeństwo społeczne jednostki. Założenia i polska rzeczywistość*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2016.
- Współczesne bezpieczeństwo społeczne*, red. M. Kubiak, M. Minkina, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Warszawa-Siedlce 2013.
- Wysocki M., *Organizacje pozarządowe*, Wydawnictwo „Helion”, Gliwice 2011.
- Zdrodowski B., *Istota bezpieczeństwa państwa*, [w:] „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate” 9-2019 (3), Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, Kraków 2019.

ŹRÓDŁA

SOURCES

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
- Ustawa z dnia 15 września 2017 roku o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Dz. U. z 2017 r., poz. 1909, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 roku o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2002 r., Nr 156, poz. 1301, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 roku o stanie wyjątkowym, Dz. U. z 2002 r., Nr 117, poz. 985, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach, Dz. U. z 1984 r. Nr 21, poz. 97, z późniejszymi zmianami.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2000 roku w sprawie określenia wzorów urzędowych formularzy wniosków o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego oraz sposobu i miejsca ich udostępniania, Dz. U. z 2000 r., Nr 118, poz. 1247, z późniejszymi zmianami.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2020 roku, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2020.
- Aktywności i doświadczenia Polaków w 2020 roku*, Komunikat z badań CBOS nr 14/2021, oprac. J. Scovil, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2020, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_014_21.PDF [data dostępu: 10.08.2023].

Anheier H. K., Lang M., Toepler S., *Civil Society in Times of Change: shrinking, changing and expanding spaces and the need for new regulatory approaches*, Journal Article No. 2019-8, January 18, 2019, <http://www.economics-ejournal.org/economics/journalarticles/2019-8/> [data dostępu: 06.10.2023].

Kondycja organizacji pozarządowych. Raport z badań, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa maj 2022, <http://www.kondycja.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002-2022. Raport z badań, B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa październik 2022, <http://www.kondycja.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

Portal Organizacji Pozarządowych, <https://www.ngo.pl> [data dostępu: 10.08.2023].

Słownik języka polskiego PWN on-line, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/fundacja.html> [data dostępu: 10.10.2023].

Copyright (c) 2023 Kamila JAKUBCZAK-KRAWCZYŃSKA

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.